

OBSAH

ÚVOD

Obecné pojmy

§ 1. Řeč a jazyk; jazyk národní. 2. Spisovná čeština, obecná čeština a místní nářečí	3
3. Složky jazykového vyjadřování: věta, slovo a tvary slov, hlásky. 4. Jazykověda; mluvnice a její části; ortoepie a pravopis; slovník a lexikologie	5
5. Spisovný jazyk, jeho norma a kodifikace; jazykový sloh; styly spisovného jazyka	7
6. Soustava jazykových prostředků; plán zvukový a plán významový. 7. Vývoj jazyka; vývojová příbuznost jazyků	9
<i>Literatura</i>	11

I. HLÁSKOSLOVÍ – SPISOVNÁ VÝSLOVNOST

HLÁSKOSLOVÍ

8. Zvukové prostředky jazyka; hláskosloví	13
---	----

Hlásky a slabiky

9. Hlávka, foném; slabika. 10. Samohlásky (a dvojhlásky) a souhlásky; hlásky slabikotvorné; slabiky otevřené a zavřené. 11. Mluvidla; článkování samohlásek a souhlásek	13
---	----

Samohlásky

12. Samohlásky podle artikulace; samohlásky krátké a dlouhé; dvojhlásky. 13. Psaní samohlásek (<i>ú, ů; í, i; y, ý; ě</i>). 14. Délka samohlásek ve spisovném jazyce a v nářečích	16
---	----

Souhlásky

15. Souhlásky podle účasti hlasivek, podle způsobu artikulace a podle místa artikulace. 16. Psaní souhlásek	18
---	----

Využití hlásek v stavbě slov a tvarů

17. Významotvorná úloha hlásek; seskupování hlásek. 18. Rozdíly v seskupování hlásek v domácích slovech pojmových i citově zabarvených a v slovech cizích	22
---	----

Střídání hlásek

19. Střídání dlouhých a krátkých samohlásek; střídání samohlásek jiných. Střídání souhlásek 25

Změny hlásek

20. Asimilace, disimilace; přesmykování; haplogogie; stahování 28
Literatura 29

Přízvuk slovní

21. Přízvuk hlavní a vedlejší. 22. Přízvukování předložek. Slova příklonná a příklonky; slova předklonná 29
Literatura 31

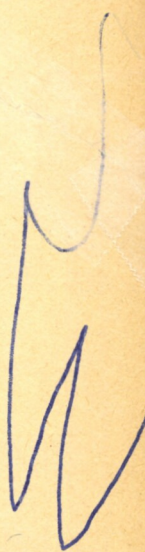
SPISOVNÁ VÝSLOVNOST

23. Spisovná výslovnost; ortoepie. 24. Spisovná výslovnost jednotlivých hlásek, délka samohlásek 32
25. Výslovnost skupení samohlásek, předložek a předpon zakončených na souhlásku před samohláskou, párových souhlásek znělých na konci slova. 26. Výslovnost souhláskových skupin 34
27. Výslovnost cizích slov 40
Literatura 44

II. PRAVOPIS

28. Písmo, pravopis 45
- ### **Označování hlásek písmeny**
29. Písmo hláskové; poměr pravopisu a výslovnosti v slovech domácích. 30. Psaní *i*, *í* a *y*, *ý* v domácích slovech; psaní *ú*, *ů*; psaní *ě* po retných souhláskách; psaní předložek a předpon *s*, *z*. 45
31. Psaní slov přejatých: obecných, vlastních 55
32. Psaní velkých písmen 58
33. Psaní zkratek a značek 63
34. Hranice slov v písmu: psaní příslovečných spřežek, psaní spojovací čárky 65
35. Dělení slov 67
36. Rozdělovací znaménka 67
37. Zásady a úkoly českého pravopisu: fonologický princip českého pravopisu; zaznamenávací a vybavovací funkce pravopisu. Pravopis prostředkem tvarosloví a skladby. Pravopisné jevy dané konvencí 71
Literatura 74

239. Počátky českého jazyka; čeština a slovanské jazyky; jazyk praslovanský	388
240. Zvuková podoba staré češtiny a změny v ní. 241. Mluvnická stavba staré češtiny a změny v ní	390
242. Vývoj českého jazyka v období feudálním: do konce 14. století; 243. v období husitském a za humanismu; 244. v období pobělohorském	397
245. Česká nářečí a jejich přehled	403
246. Spisovná čeština v období kapitalistickém: v období obrozenském. 247. Vývoj spisovné češtiny po r. 1848	406
248. Rozvoj spisovné češtiny s nástupem socialismu	410
249. Vývoj českého pravopisu	411
250. Základní práce o českém jazyce	414
<i>Poznámka autorů</i>	417
<i>Rejstřík věcný</i>	419
<i>Rejstřík slov a tvarů</i>	453
<i>Seznam zkratk</i>	475
<i>Obsah</i>	477

III. TVAROSLOVÍ (Nauka o stavbě slova)

Slovo a jeho významy

38. Slovo a jeho význam. 39. Významy slovní a mluvnické. Slova lexikální, lexikálně gramatická a gramatická	76
---	----

Způsoby tvoření slov

40. Tvoření slov: slovní základ, přípony a předpony; odvozování; obměny hlásek při odvozování	79
41. Skládání slov	80
42. Zkratky a zkratková slova	83
<i>Literatura</i>	84

Způsoby tvoření tvarů. Druhy slov

43. Tvar, kmen, koncovka; skloňování a časování; tvary jednoduché a složené	85
44. Slova ohebná a neohebná. 45. Jména a jejich slovní a mluvnické významy; typy skloňování jmen. 46. Slovesa, jejich slovní význam a významy mluvnické; časování sloves. 47. Neohebné druhy slov	86
48. Přehled slovních druhů; podstata třídění a řadění slovních druhů	90
<i>Literatura</i>	92

PODSTATNÁ JMÉNA

Význam a tvoření

49. Obecná charakteristika	92
50. Odvozování příponami. 51. Tvoření názvů osob, věcí, vlastností a dějů. 52. Změna délky samohlásky v základu slova	93
53. Slova zdrobnělá a zveličelá	97
54. Odvozování předponami	98
55. Jména vlastní a jména obecná	99

Rod, životnost a číslo

56. Jména životná a neživotná a jejich tvary	100
57. Rod jmen; kolísání v rodě. 58. Tvoření jmen rodu ženského (přechylování)	101
59. Číslo jednotné a množné; jména hromadná, látková a množná	104
60. Číslo dvojnásobné a zbytky dvojnásobných tvarů	106

Pády a jejich význam

61. Pády. 62. Vokativ. 63. Ostatní pády a jejich platnost ve větě	107
64. Významy prostých pádů	110
<i>Literatura</i>	112

Skloňování podstatných jmen

65. Obecný výklad. 66. Přehled skloňování podstatných jmen . .	113
Skloňování mužské	
67. Obecná charakteristika. 68. Vzory bez koncovky (<i>hrad, stroj, pán, muž</i>). 69. Dvojí koncovky těchto vzorů u jmen neživotných a životných	115
70. Kolísání mezi tvrdým a měkkým skloňováním. 71. Poznámky k jednotlivým jménům	122
72. Vzory s koncovkou (<i>předseda, soudce</i>). 73. Koncovky těchto vzorů	124
74. Jména na <i>-í (krejčt)</i> a <i>-ý (hajný)</i>	126
Skloňování ženské	
75. Obecná charakteristika. 76. Vzory (<i>žena, nůše, ptseň, kost</i>). 77. Koncovky těchto vzorů. 78. Poznámky k skupinám jmen a k jednotlivým jménům vzoru <i>žena, nůše</i>	126
79. Kolísání mezi vzory <i>ptseň</i> a <i>kost</i> . 80. Místní jména jako <i>Olomouc, Boleslav</i>	130
81. Jména <i>neř, máti</i> ; jména na <i>-í (paní, průvodčí)</i>	132

Skloňování střední

82. Obecná charakteristika. 83. Vzory (<i>město, moře, stavení</i>). 84. Koncovky těchto vzorů. 85. Jména typu <i>kuře</i> . 86. Poznámky ke skupinám jmen a k jednotlivým jménům	133
Obměny hlásek v kmeni při skloňování podstatných jmen	
87. Střídání souhlásek; střídání dlouhých a krátkých samohlásek v kmeni; pohybné <i>e</i>	136

Zvláštní skupiny skloňování podstatných jmen

88. Skloňování pomnožných jmen míst a svátků.	140
89. Skloňování příjmení a jmen	142
90. Skloňování podstatných jmen cizího původu:	
I. Obecná a vlastní místní	143
II. Vlastní osobní	146
III. Původu latinského a řeckého	147
91. Cizí podstatná jména nesklonná	151
<i>Literatura</i>	153

PŘÍDAVNÁ JMÉNA

Význam a tvoření

92. Obecná charakteristika. Významy přídavných jmen podle tvoření. 93. Přípony přídavných jmen; tvoření předponové . . . 153

Stupňování

94. Tvoření druhého a třetího stupně 161

Tvary a jejich význam

95. Význam tvarů; tvary složené a jmenné. Zpodstatnělá přídavná jména 163

Skloňování přídavných jmen

96. Obecná charakteristika. 97. Tvary složené (vzor *mladý a jarní*). 98. Tvary jmenné. 99. Skloňování přídavných jmen přivlastňovacích 165

Literatura 170

ZÁJMENA

Významy a druhy; tvary a jejich význam

100. Obecná charakteristika; rozdělení zájmen podle významu. 101. Zájmena osobní a zájmena přivlastňovací. 102. Zájmena ukazovací, tázací a vztažná. 103. Zájmena neurčitá a záporná. 104. Mluvnické významy zájmen 170

Skloňování zájmen

105. Obecná charakteristika. 106. Zájmena bezrodá 176

107. Zájmena rodová: skloňování zájmen. 108. Zájmeno třetí osoby a vztažné zájmeno *jenž*. 109. Skloňování podle přídavných jmen. 110. Zájmena přivlastňovací 177

ČÍSLOVKY

Význam a druhy; tvary a jejich užívání

111. Význam a druhy číslovek. 112. Mluvnické významy číslovek; spojování s počítaným předmětem 181

Skloňování číslovek

113. Skloňování číslovek řadových, druhových a násobných.

114. Skloňování číslovek základních. 115. Číslovky neurčité; skloňování číslovky *všechn* 185

Literatura 189

SLOVESA

Význam a tvoření. Vid

116. Obecná charakteristika; slovesa předmětová, bezpředmětová; slovesa zvrtná. 117. Slovesa plnovýznamová; pomocná: způsobová, fázová a sponová 189

118. Tvoření sloves příponami a předponami	191
119. Slovesný vid (obecně). 120. Slovesa dokonavá a nedokonavá. 121. Užívání sloves podle vidu dokonavého a nedokonavého. 193	
122. Slovesa násobená a nenásobená. 123. Jiné odstíny průběhu děje	199
<i>Literatura</i>	202

Tvary a jejich tvoření. Rod slovesný a zvrtné sloveso

124. Mluvnické významy sloves. 125. Tvary jednoduché a složené	202
126. Rod slovesný. 127. Poměr slovesného děje k podmětu	204
128. Zvratná podoba slovesa; zvratná slovesa	209
<i>Literatura</i>	213

Tvary určité a neurčité; jejich významy: osoba, číslo, čas a způsob

129. Tvary určité a neurčité	213
--	-----

A. Tvary určité

130. Osoba a číslo. 131. Osobní koncovky. 132. Vyjádření osoby, čísla, rodu jmenného a životnosti v tvarech složených	214
133. Čas přítomný, budoucí a minulý. 134. Význam tvarů času.	
135. Čas relativní	217
136. Slovesný způsob	221
<i>Literatura</i>	224

B. Tvary neurčité

137. Infinitiv; jeho význam a užití	224
<i>Literatura</i>	227
138. Přejčedníky podle významu. 139. Přejčedníky podle tvaru.	227
140. Přejčedstí minulé a přejčedstí trpné	230
141. Podstatné jméno slovesné	232
142. Přejčedstí jména slovesná	232

Tvoření tvarů slovesných (časování)

A. Tvary jednoduché

143. Obecný výklad. 144. Třídění sloves podle tvaru 3. os. jedn. čís. přít. času	233
145. Skupiny sloves podle kmene minulého. 146. Přejčedstí skupin sloves podle kmene minulého	235
147. Přejčedstí tříd a vzorů pravidelných sloves	237

Třída první	
148. Zařadění sloves. 149. Vzory tvrdé <i>nese, bere</i> . 150. Vzor měkký <i>maže</i> . 151. Vzory smíšené <i>peče, umře</i>	238
Třída druhá	
152. Zařadění sloves. 153. Vzory <i>tiskne, mine</i>	244
154. Vzor nepravidelný začne (<i>zajme</i>)	247
Třída třetí	
155. Zařadění sloves. 156. Vzory <i>kryje, kupuje</i>	250
Třída čtvrtá	
157. Zařadění sloves. 158. Vzory <i>prost, trpt, sází</i>	252
Třída pátá	
159. Vzor <i>dělá</i>	256
Slovesa nepravidelná	
160. <i>Býti, jísti, věděti, chtíti</i>	257
B. Tvary složené	
161. Čas budoucí, čas minulý, kondicionál, opisné tvary trpné.	260
PŘÍSLOVCE	
162. Význam a tvoření; příslovečné spřežky	262
163. Stupňování příslovcí	266
<i>Literatura</i>	267
PŘEDLOŽKY	
164. Význam předložek; předložky vlastní a nevlastní. 165. Ne-slabičné předložky a slabičné zakončené na souhlásku rozšířené o samohlásku (vokalizované)	267
166. Vazby předložek. 167. Užívání předložek. 168. Opakování předložek	269
<i>Literatura</i>	271
SPOJKY A ČÁSTICE	
169. Spojky souřadící a podřadící	271
170. Částice	272
<i>Literatura (o částicích)</i>	272
CITOSLOVCE	
171. Význam citoslovcí; jejich úloha ve větě	273
IV. SKLADBA	
Věta a souvětí	
172. Obecný výklad	275

Druhy vět	
173. Věty oznamovací, tázací, žádací a věty zvolací	276
174. Věty kladné a záporné	278
<i>Literatura (o záporu)</i>	280
Mluvnická stavba věty	
A. Větné vztahy a větné členy	
175. Mluvnický vztah větný. Větné dvojice; člen řídicí a závislý; vyjadřování závislosti. Přiřazování větných členů	281
176. Část podmětová a přísudková. 177. Větné členy rozvíjející.	
178. Několikanásobný větný člen. 179. Větné dvojice vyšší	283
<i>Literatura</i>	287
B. Členitost věty a odchylky od pravidelného větného členění	
180. Věta dvojčlenná a jednočlenná; typy vět jednočlenných.	
181. Oslovení a citoslovce ve větě	288
182. Zvláštnosti větného členění: věta neúplná, vsuvka, samostatný větný člen. 183. Anakolut, kontaminace, zeugma, atrakce	291
C. Pořádek slov; zvukové prostředky věty	
184. Pořádek slov; aktuální členění věty; postavení přívlastku, příklonek	294
185. Zvukové prostředky věty, větný přízvuk a důraz	297
<i>Literatura</i>	298
Věta jednoduchá	
186. Věta holá, rozvitá, věta s několikanásobným podmětem nebo přísudkem	299
Základní členy větné	
187. Podmět a přísudek. 188. Podmět vyjádřený, nevyjádřený; všeobecný a neurčitý. 189. Přísudek slovesný a jmenný (se sponou a beze spony)	299
190. Shoda přísudku s podmětem (obecně). 191. Shoda přísudku s několikanásobným podmětem	303
192. Základní člen věty jednočlenné	308
Rozvíjející členy větné	
193. Obecný výklad	309
Předmět	
194. Předmět; předmětové vazby; předmět několikanásobný a rozvíjící; předmět druhý (dativní)	309

Přívlastek a přístavek

195. Přívlastek shodný, neshodný; přívlastek několikanásobný a rozvitý; přívlastek volný a těsný; postavení přívlastku . . . 314
196. Přístavek 319

Doplněk

197. Doplněk shodný, neshodný; doplněk několikanásobný a rozvitý 319

Příslovečné určení

198. Příslovečné určení a jeho druhy; příslovečné určení několikanásobné a rozvité 321

Literatura 324

Vazby přechodníkové, vazby s infinitivem

199. Vazba přechodníková. 200. Vazba s infinitivem 325

Literatura 326

Souvětí

201. Souvětí souřadné a podřadné; spojovací výrazy 326

Souvětí podřadné

202. Věta řídicí a závislá, hlavní a vedlejší, spojková a vztažná.

203. Třídění vět vedlejších; věty obsahové a doplňovací . . . 328

204. Věta podmětná, předmětná, přívlastková, doplňková, přísudková 329

205. Věty příslovečné: věta místní, časová, způsobová, příčinná, účelová, podmínková, přípustková 332

Souvětí souřadné

206. Poměr a spojení vět v souvětí souřadném; třídění souvětí souřadných 337

207. Souvětí slučovací, stupňovací, odporovací, vylučovací, důsledkové a příčinné 338

208. Přiřazování vět v souvětí souřadném 341

Složité souvětí

209. Složitá stavba souvětí; perioda 342

Volné spojení vět. Řeč a otázka přímá

210. Volné spojení vět 343

211. Řeč (otázka) přímá a nepřímá; řeč polopřímá 343

Literatura 345

Dodatek první:

O SLOVNÍ ZÁSOBĚ A O VÝZNAMU SLOV

Slovní zásoba; její seskupení a vývoj

212. Slovo a pojmenování; pojmenování jednoslovné a víceslovné. Slovní zásoba 346

213. Skupiny slov podle společného základu slovního, podle odvozovacích prostředků a slovních druhů, podle významového obsahu věcného a podle logických vztahů, podle společného pracovního úseku nebo zájmu (terminologie, slangy), podle postoje mluvčího k obsahu a podle míry a rozsahu užívání 347

214. Změny v slovní zásobě: slova nová, zastaralá a zastarávající 352

215. Způsoby obohacování slovní zásoby 353

Význam slova a jeho obměny

216. Obecný význam slova. 217. Spojení slov, volné a těsné (složitě pojmenování, spojení frazeologické, rčení a úsloví) . . 355

218. Jména vlastní. 219. Jména osobní. 220. Jména místní . . 358

221. Slova jednoznačná a mnohoznačná (význam základní a druhotný; přenesený). 222. Slova stejně znějící (homonyma). 223. Slova souznačná (synonyma) 361

224. Citové zabarvení slov. 225. Jiné rozdíly mezi slovy a jejich významy 364

Literatura 366

Dodatek druhý:

O SLOHU

226. Podstata slohu. 227. Slohotvorní činitele 368

228. Sloh projevů mluvených a psaných 370

229. Styly spisovného jazyka 373

230. Slohové rozlišení jazykových prostředků. 231. Slohové vrstvy a výběr ze synonymních prostředků slovních. 232. Výběr ze synonymních prostředků mluvnických 375

233. Slohové útvary. 234. Obecné vlastnosti slohu. 235. Nauka o slohu (stylistika) 383

Literatura 384

Dodatek třetí:

O VÝVOJI ČESKÉHO JAZYKA

236. Jazyk se vyvíjí, mění. 237. Marxistické pojetí jazyka a jeho vývoje. 238. Vznik lidské řeči 386